

▲ Pohled z Chlumské hory. Foto Václav Lupínek.

Nové poznatky o endemickém jeřábu manětínském

Václav Lupínek, ČSOP Alter meles

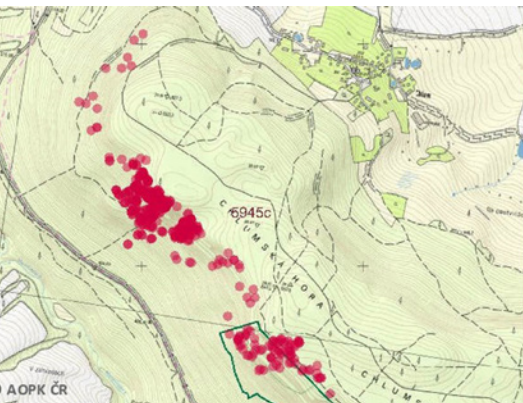

Na čedičových útesech Chlumské hory nedaleko perly baroka Manětína nalezne všímavý návštěvník strom, který neroste nikde jinde na světě. Jde o jeřáb manětínský (*Sorbus rhodantha*). Vrch sopečného původu s četnými čedičovými vyvělinami nese takřka obyčejné jméno Chlumská hora, jeho význam v ochraně přírody však obyčejný rozhodně není. Nalezneme zde takové skvosty z říše

rostlin jako např. lilii zlatohlavou (*Lilium martagon*), medovník meduňkolistý (*Melittis melissophyllum*), pupavu Biebersteinovu (*Carlina biebersteinii*), jeřáb břek (*Sorbus torminalis*), hrachor horský (*Lathyrus linifolius*) nebo velmi vzácnou okrotici červenou (*Cephalanthera rubra*).

Při troše štěstí a pozornosti lze spatřit i jeden z pokladů Chlumské hory – jeřáb manětínský. V době květu jej lze dobře poznat díky různým prášníkům a nehetnatým korunním lístkům, rozpoznávacím znakem je také dvoupružný semeník. Mimo období květu slouží návštěvníkům k určení barevné fotografie na informačním panelu nedávno zbudované vyhlídky, odkud se rozprostírá úchvatný pohled na krajinu severního Plzeňska. Zpřístupnění lokality zajistila místní organizace Českého svazu ochránců přírody Alter meles ve spolupráci se Střední lesnickou školou Žlutice za finanční podpory NET4GAS, generálního partnera ČSOP. Přirozená teplomilná lesní vegetace s dubem letním a zimním, lípou srdčitou, borovicí lesní a společenstva čedičových sutí a skal nacházející se přímo pod vyhlídkou jsou od roku 1947 chráněny jako přírodní rezervace. Minerálně bohatý a výhřevný čedičový podklad, členitý terén, rozličně orientované svahy a odlišné

▼ Rozšíření jeřábu manětínského na Chlumské hoře. Souhrn z mapování v letech 2010 a 2011.

▲ Biotop jeřábu manětínského na Chlumské hoře. Foto Václav Lupínek.

klima vytvářejí vhodné životní podmínky pro řadu rostlin a živočichů.

Studiem ekologických nároků jeřábu manětínského, jeho ekologií, vlivům ohrožení a velikostí populace se již dlouhá léta zabývá základní organizace ČSOP Alter meles, která ve spolupráci se Střední lesnickou školou ve Žluticích dlouhodobě mapuje tento endemický druh a zajišťuje jeho ochranu. V průběhu dvou etap mapování

jeřábu manětínského jsme napočítali 631 jedinců na území asi 500 ha. V roce 2010 bylo zmapováno 407 jedinců jeřábu manětínského, v roce 2011 celkem 224 jedinců. Prvotním krokem bylo určení druhu jeřábu, přesná lokalizace všech jedinců a stanovení ekologických nároků a činitelů, které populaci tohoto druhu nejvíce ohrožují. V letošním roce probíhalo vyhodnocení dat a návrhy dalších opatření v rámci lesního hospodaření na území.

Jeřáb manětínský (*Sorbus rhodantha*) je typickým stenoendemitem, tedy druhem obývajícím pouze velmi malé území. V České republice se vyskytuje dalších 7 endemických druhů jeřábů vázaných svým výskytem na malá území – např. jeřáb džbánkový (*S. gemella*) rostoucí pouze na jediném bezejmenném vrchu východně od obce Konětopy na Džbánsku (okres Louny). Všechny tyto jeřáby jsou tzv. apomiktickými druhy – semena těchto rostlin jsou geneticky totožná s rodičovskou rostlinou a nevznikají oplozením, přestože jsou u těchto rostlin vyvinuty pohlavní orgány.

Jeřáb manětínský patří do skupiny jeřábu širokolistého (*S. latifolia* agg.), tedy mezi jeřáby vzniklé křížením jeřábu břeku (*S. torminalis*) a některým z jeřábů ze skupiny jeřábu muku (*S. aria* agg.), v tomto případě jeřábu dunajského (*S. danubialis*). Jeřáb dunajský se v ČR vyskytuje vzácně v teplejších oblastech (především České středohoří, střední Čechy, jižní Morava). Jeřábu manětínskému je nejpodobnější jeřáb milský (*S. milensis*) rostoucí pouze na vrchu Milá v Českém středohoří. Liší se světlejšími prašnicemi, menšími plody a hlouběji laločnatými listy.

Poznámka redakce.

▲ Kvetoucí jeřáb manětínský. Foto Petr Krása.

► Jeřáb manětínský. Foto Přemysl Tájek.

Právě nedávná analýza dat poukázala na nové skutečnosti v oblasti biologie tohoto druhu. Populace jeřábu manětínského je poměrně silná, pravděpodobně především díky izolovanosti na příkrých svazích teplomilných doubrav a du-bohabřín, kterým se v minulosti vyhnuly větší lesnické zásahy. Nejzávažnějším ohrožením jeřábů se zdá být zvýšený výskyt nepůvodního jelena siky, který byl v polovině minulého století na manětínsku chován, a který se odtud postupně rozšířil na území Karlovarského kraje. Okus jelenem ohrožuje především semenáčky a důsledkem okusu je pravděpodobně i vytváření mnoha kmenů, patrně u většiny dospělých stromů.

V minulých letech došlo k pokusu o pěstování jeřábu manětínského přímo ze semen. Tyto pokusy však zatím nebyly úspěšné, pravděpodobně především kvůli specifickým nárokům na předosevní přípravu semen. Proto v rámci zachování druhu uvažujeme o zřízení semenného sadu nebo genofondového sadu. Vhodnou alternativou by snad také mohlo být zapěstování kořenových výmladků, které jsou pro tento druh jeřábu poměrně specifické.

Nejnsazší cesta na Chlumskou horu vede z Chlumu vzdáleného asi 3 km po zelené turistické značce, na kterou navazuje značená odbočka na vyhlídku. Ačkoli název kopce hovoří o „hoře“, cesta na vrcholek je sice nezpevněná, ale pohodlná a zvládne ji i rodina s menšími dětmi, kočárkem či cyklisté. Další možností je trasa

po zelené turistické značce z Manětína, která ale stoupá poměrně prudce do kopce a cesta je tu neudržovaná. Přejďte tedy na poklidnou procházku a poodhalte kouzlo zdejší krajiny. Těšíme se na Vás!

Projekt základní organizace ČSOP Alter meles na mapování výskytu jeřábu manětínského na Chlumské hoře mohl být (podobně jako více jak stovka jiných projektů podporujících biodiverzitu naší krajiny) realizován i díky podpoře Lesů České republiky, s. p., generálního partnera programu Ochrana biodiverzity, a Ministerstva životního prostředí.

KRÁTKÉ ZPRÁVY

■ Dne 13. října 2013 proběhla v místě zvaném „U tří pramenů“ nedaleko Horního Slavkova mše spojená se slavnostním obnovením zaniklého pomníčku Panny Marie, který zde byl postaven v roce 1932. Starší název místa je Waldandacht (tedy Lesní pobožnost) podle toho, že se sem v minulosti konaly poutě. Voda z pramenů, které zde vyvěrají, dále pokračuje jako Stříbrný potok, který se předtím o několik set metrů proti proudu noří pod zemský povrch. Lesní pobožnost se nachází 2 km severozápadně od Horního Slavkova.